

KAPITTEL 11

SAMSPILLET MELLOM SÅRBARHET, INDRE MOTIVASJON OG MANIPULASJON UNDER RADIKALISERINGSPROSESSEN

CATHRINE MOESTUE

SAMSPILLET MELLOM SÅRBARHET, INDRE MOTIVASJON OG MANIPULASJON UNDER RADIKALISERINGSPROSESSEN

Cathrine Moestue er psykolog, foredragsholder og spaltist. Hun er klinisk psykolog med privat praksis, men har de siste ti årene jobbet som organisasjonspsykolog og blant annet hatt fagansvar for forhandling og påvirkning ved Institutt for ledelse, Høgskolen Kristiania. Hennes engasjement handler om formidling av psykologisk forskning og spesielt innenfor temaene sosialpsykologi og beslutninger.

Mange unge mennesker er sårbare. Av disse er det svært få som radikaliseres, og enda færre som blir voldelige. I PSTs rapport «Hvilken bakgrunn har personer som frekventerer ekstreme islamistiske miljøer i Norge før de blir radikalisert?» så vi at mange kom fra ressursvake hjem, hadde en kriminell fortid og lav følelse av tilhørighet.³⁰ Noe av det samme mønsteret ser vi i høyreekstreme grupper som Den nordiske motstandsbevegelsen og den nå nedlagte ulovlige «borgerverngruppa» Odins soldater.

De to jentene som reiste til Syria, som Åsne Seierstad skrev om i sin bok *To søstre* (2017), hadde derimot en helt annen oppvekst og tilhørighet. De fikk gode karakterer på skolen, hadde venner, var sosiale og glad i familien sin. Ayan, den eldste søsteren, hadde en sterk rettferdighetssans og skrev feministiske stiler før endringsprosessen satte i gang. Det var ingenting ved dem som utstrålte «dårlige fremtidsutsikter». Likevel endte de opp som jihadi-bruder i Syria bare 16 og 19 år gamle.

«Det er ingenting i disse jentenes bakgrunn som sier at dette måtte skje, eller at dette var sannsynlig. Men jeg tror heller ikke at en sånn utvikling kan skje med hvem som helst. Det ligger noe i deres personlighet og at de er veldig initiativrike. Jeg tror også at disse jentene har opplevd et utenforskap. Selv om de klarte seg bra på skolen, så har de ikke stått på slalåm, seilt, eller vært på Sørlandet om sommeren, som de fleste av klassekameratene.»³¹

Dette forteller Seierstad i et intervju med Klassekampen. Hun kan ha rett i denne analysen, både personlighet og utenforskap er viktige faktorer som vi må studere i slike radikale endringsprosesser. Utenforskap kan være et nøkkelord, men ikke alltid en forklaring på ekstrem atferdsendring. Det er viktig å belyse *alle* veiene inn. Vi som skal forebygge, trenger flere perspektiver, og vår ungdom fortjener at vi er gode detektiver

30 PST-rapport (2016) «Hvilken bakgrunn har personer som frekventerer ekstreme islamistiske miljøer i Norge før de blir radikalisert?».

31 *Klassekampen*, 24. desember 2016.

som er oppriktig nysgjerrige på dem og hvem de var *før* de ble radikalisert. Utenforskapet er også en svært begrenset forklaringsmodell og som mangler minst én viktig faktor: Det pågår en systematisk rekruttering av akkurat denne målgruppen. Og da mangler også forståelsen for samspillet mellom manipulasjon, indre motivasjon og sårbarhet hos enkelte.

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på:

- 1) gjennomslagskraften til rekrutteringen og manipulasjon
- 2) hvordan allmennmenneskelige prinsipper kan ha påvirket søstrene fra Bærum
- 3) skyldfølelse som en indre motivasjon
- 4) resiliens og forebyggende tiltak

Politiets sikkerhetstjeneste (PST) definerer radikalisering som «en prosess der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske, ideologiske eller religiøse mål». Slike prosesser kan skje innenfor *alle typer totalitære livssyn og politiske ideologier*, enten det er nynazisme, anarkisme eller ekstreme religiøse sekter.

Det som er typisk for en radikaliseringsprosess, er at den reflekterer en radikal endring av tidligere verdier, holdninger og atferd. Det virker som om valgene er tatt frivillig i øyeblikket – ingen holder en pistol mot hodet deres – men endringene involverer en stor kostnad for rekrutten: isolering fra familie og venner, negativ publisitet, brudd med tidligere forpliktelser, tid, penger, tapte muligheter og psykisk skade på en selv og pårørende.

TOTALITÆRT LIVSSYN

Det er begrepet «totalitært livssyn» som setter fingeren på kjernen av problemet og fenomenet radikalisering. Det handler i første omgang ikke om ideologien i de ulike gruppene, men om den totalitære strukturen som ledelsen krever av medlemmene i slike grupper, og de manipulerende metodene som medlemmene blir utsatt for.

Det totalitære kravet som søstrene har fått, blir også tydelig i den e-posten de sender hjem til sine foreldre en oktoberkveld for fire år siden.

«Det er nå slik at muslimene blir angrepet fra alle hold, og vi må gjøre noe. Den eneste måten vi kan virkelig hjelpe dem, er ved å være med muslimene i deres lidelser og gleder. Det er ikke lenger nok å sitte hjemme og sende penger. Med tanke på dette har vi bestemt oss for å reise til Syria og hjelpe til der nede med alt vi kan. Vi vet dette høres absurd ut, men det er sant, og vi måtte dra. Vi frykter hva ALLAH [lovpriset være Hans navn] vil si til oss på dommedagen.»

Når søstrene skriver dette, så er de helt besatt av tankene på være sammen med dem som lider i Syria, og er åpne for å dø for dem som lider, samtidig som de viser lojalitet mot IS sitt statsdannelsesprosjekt. I boken til Seierstad vektlegger hun søstrenes eget valg om å reise til Syria og peker mot en dyp religiøs overbevisning, men hun forklarer ikke *hvordan* de kom til å endre sitt virkelighetsbilde så fullstendig, eller *hvordan* den aggressive rekrutteringen kan påvirke ungdommenes valg.

Seierstad beveger seg ikke på innsiden av hvordan jentene har hatt det i sin radikaliseringsprosess. Hun har beskrevet det hun har funnet på overflaten, men har ikke hatt mulighet til å utforske deres indre motivasjon. Har de virkelig ønsket å bli denne totalitære utgaven av seg selv, den som snakker som et «ekko» fra IS sin propaganda-maskin? Eller har deres grunnleggende menneskelige behov (om å finne mening, tilhørighet og ha et godt selvilde) blitt manipulert i samspill med en av verdens verste terroristgrupper?

HVA ER DET VI IKKE SER I ANALYSEN?

Det som er viktig er å få øye på, er at deres endring går fra normal til radikal, søstrene hadde ikke en slik intens personlighet året før de reiste. Selv om søstrene kan ha søkt seg mot en dypere mening med livet og har vært idealistiske, som det å ville gjøre verden til et bedre sted, så har de ikke hatt noen form for registrert ønske om å dø. De har ikke hatt noen form for depresjon, ei heller virket de besatt av tanken på å bedre muslimers kår i Syria. Søstrene er tydelig glad i sin familie og søsken på tross av helt vanlige kommunikasjonsutfordringer som fremkommer mellom tenåringer og deres foreldre.

Det kan hjelpe oss å forstå både *hva som skjedde*, og *hvordan vi skal forebygge*, ved å ta inn over oss at forskere svarer på disse spørsmålene med forskjellige teoretiske briller. Vi kan oppsummere modellene slik:

1. Den frivillige modellen: hva en person tenker om en gruppe. Denne modellen er ofte favorisert av sosiologer og religionsforskere.
2. Den psykodynamiske modellen: hva en gruppe gjør for en person, spesielt når det gjelder å møte psykologiske behov som han/hun kan ha begrenset bevissthet til. Denne modellen er ofte favorisert av psykodynamiskorienterte forskere.
3. Indoktrineringsmodellen: hva en gruppe gjør mot en person – den sosialpsykologiske dynamikken til påvirkning og kontroll. Denne modellen er ofte favorisert av kognitive og sosialpsykologiske forskere.

Selv om jeg skiller teoriene fra hverandre her for å forklare kompleksiteten, så vil det i praksis være relevant å bruke alle tre i varierende grad for å forstå alle veier inn til ekstremistiske grupper. Ingen av disse har «sannheten». Forskere eller praktikere som ser på radikaliseringsfenomenet bare fra ett ståsted på en rigid måte, vil ha vansker med å se helhet og kompleksiteten.³² Seierstads modell befinner seg klart innenfor «den frivillige modellen», og mitt faglige ståsted har røtter både i den sosialpsykologiske og dynamiske modellen, men jeg utelukker ikke frivillighet av den grunn.

Det er viktig å se nærmere på det teoretiske bakteppet fordi disse tre modellene vil peke mot tre forskjellige måter å forebygge på. Men også fordi vi trenger en integrert modell som kan belyse personens historie, mål, utviklingsproblematikk og familiedynamikk.

Vi trenger også analyser av hvilken gruppe ungdommen er blitt medlem av, og

32 Michael Langone (1996).

hvordan dynamikken av kontroll og påvirkning er i akkurat denne gruppen. Kunnskap om hvordan «predisponerende faktorer» og «situasjonelle faktorer» samspiller i en dynamisk og kompleks prosess, vil hjelpe oss med å overkomme våre polariserende diskusjoner.³³

MANUALEN – EN PREDATORISK OPPSKRIFT PÅ FREMMEDGJØRING

IS har en målrettet strategi om å rekruttere akkurat denne målgruppen av unge jenter og gutter. Terrorforskerne Warius og Fishman ved Combating Terrorism Center ved West Point har analysert rekrutteringsmanualen «A jihadist's course in the Art of recruitment». Den beskriver i detalj hvordan de bruker følelsesmessig manipulering for å endre atferd hos sårbare ungdommer. Det er en kynisk tone i rekrutteringsmanualen, og den beskriver hvordan de strategisk velger ut de yngste og mest sårbare for å overøse dem med kjærlighet.³⁴ Det er en skremmende oppskrift som gjør det mulig å studere hva de gjør og sier når de møter ungdom i sosiale medier.³⁵

Her er noen eksempler fra manualen:

Elever ved høyskoler er unge nå, men i morgen er de voksne, og hvis ikke du omvender dem, så vil noen andre gjøre det (men da for materialistiske mål). Ikke ha hastverk, fordi hastverk vil ødelegge rekrutteringen. Det som er bra med ungdommen, er at deres sinn er uskyldig, og det er trygt å snakke med dem fordi de er mest sannsynlig ikke spioner.

Vær forsiktig med å snakke om muslimske problemer fra starten av, fordi da kan du vekke mistanke om at du rekrutterer dem.

De har et profesjonelt nettverk og bruker kunnskap om atferdspsykologi for å rekruttere og forføre ungdommer inn i sine destruktive rekker.³⁶

For gruppene som driver slik kynisk rekruttering, er radikaliseringsprosessen målrettet mot å endre personens virkelighetsoppfatning og selvilde. Hensikten er få rekrutten til å underkaste seg rekruttereren og doktrinen i den ekstreme gruppen. Slike prosesser ligger under radaren for vår «våkne» bevissthet. Det er vanlig for en som er radikalisert, å selv starte rekruttering i eget nettverk av venner og familie. Dette fenomenet er ett av mange fellestrekk mellom sekter og terroristgrupper.

33 Randy Borum (2011).

34 Brian Fishman et al. (2009).

35 Rand (2010).

36 Marukh-Ali (2015).

HVA ER MANIPULASJON?

Når vi søker råd hos en ekspert som virker troverdig, være seg lege, forelder, lærer eller prest, så vil det de sier, påvirke oss og vår virkelighetsoppfatning. Når en «troverdig autoritet» veileder dem til apokalyptisk tenkning, så kan de i en tilstand av avhengighet komme til å akseptere dette bildet. Vårt moralske kompass kan vippe av pinnen når vi aksepterer en virkelighetsramme presentert av en ekspertkilde. Grethe Nordhelle skriver i sin bok om manipulasjon:

«Når man skaper et imponerende bilde av seg selv i andres øyne, inntar man en overlegen posisjon som kan gi mange fordeler man ellers ikke ville ha fått. Når dette bildet *skapes bevisst ved en falsk eller usaklig presentasjon der hensikten med det de vil oppnå, holdes skjult, er det manipulasjon.*»³⁷

Når vi tenker gjennom kostnadene de radikalisererte bærer, er det lettere å få øye på manipulasjonen. Forestill deg at en rekrutterer spør rett ut: «Hei, vil du droppe dine planer for fremtiden, bryte all kontakt med din familie og venner og underkaste deg totalt til å tjene vår sak og vår leder? Jeg vet ikke hvilken rolle du får, det kan være å vaske opp, samle inn penger, rekruttere andre, bli selvmordsbomber eller sexslave. Er du interessert i å bli med?» Ingen sier ja til dette. Men det er likevel konsekvensen av prosessen.

Vi vet at søstrene var i kontakt med «eksperter», både en koranlærer og organisasjonen Islam Net, hvor de også kom i kontakt med personer i Profetens Ummah som har vært aktive rekrutterere i Norge.

Hva har søkende ungdom, som de to søstrene, å stille opp med i slike situasjoner? Har de lært om manipulasjon? Har de lært å si nei, å bruke kildekritikk, å lytte til magefølelsen? Å yte slik motstand krever modenhet og kunnskap om hersketeknikker.

ISOLASJON OG GRUPPEPRESS

Endring er generelt skremmende for mennesker, selv om det er gode endringer. Når endringer skjer raskt, er de veldig disorganiserende for selvfølelsen og kan virke svært skremmende.³⁸ La oss se på listen som faren til de to søstrene legger frem, og hvordan atferden deres endret seg i tiden før de reiste.

Det første faren merket seg, var isolasjon. Familien var veldig sosial og åpen, men de begynte å isolere seg fra familien og fra sine venner. Han forteller at de fikk et «hemmelig» prosjekt: Døtrene begynte å prate mye på telefon, men gikk ut av rommet når samtalen fant sted. Hvis faren prøvde å se hva de gjorde på internett, ble de veldig sinte.³⁹ Hvordan kunne søstrene bli så overbevist? Når jeg spurte en av verdens fremste forskere på atferds- og holdningsendring, professor Robert Cialdini, forteller han:

«Modellen som passer best til å forklare hvordan mange terrorister blir rekruttert og overbevist nok til å utføre terrorhandlinger, tar ikke utgangspunkt i personlig karakter eller unike sårbarheter, men i en unik

*indoktrineringsprosess som bruker kraftfulle mekanismer for manipulasjon. Fordi de som rekrutterer, klarer å isolere rekrutten fra andre typer informasjon, vil sosial innflytelse virke mye sterkere.»*⁴⁰

Den typen gruppepress de kjenner på, er ikke bare konformitet, men mer en slags «super-konformitet»: Rekrutten lever i en klaustrofobisk tilværelse og tar sine beslutninger innenfor en svært begrenset virkelighet. De er ikke bare isolert fra samfunnet og familien sin, men også fra seg selv, sine egne følelser og egen tvil.

SKYLDFØLELSE SOM INDRE MOTIVASJON

Mia Bloom, professor ved Center for Terrorism and Security Studies (en avdeling på Universitetet i Massachusetts), har studert rekruttering av unge jenter til IS, og har notert seg at de først og fremst kommuniserer med noen som utvikler tillitt og bygger relasjon, veldig likt overgripere på nett. Hun tror at det er skyldfølelse som er den største faktoren for å overtale unge mennesker til å forlate sine hjem og reise til Syria.⁴¹ De bruker skyldfølelse ved å sammenligne deres gode liv med en som lider i Syria. De to søstrene kan ha reist for å redde familien fra dommedag, fordi de har skyldfølelse, en altruistisk mekanisme. Mennesker er sosiale vesener og ikke så rasjonelle som vi liker å tro. Den indre motivasjonen kan være en følelsesmessig manipulasjon av deres samvittighet.

Det er ingen hemmelighet at aktiv rekruttering skjer til slike ekstreme grupper, eller at det har vært en helt spesiell kynisk og effektiv strategi fra IS.⁴² Den prosessen vi er vitne til, bærer preg av en predatorisk fremmedgjøring. Også Mah-Rukh Ali skriver i sin bok *Trusselen fra IS* (2015): «De narrer mange vestlige kvinner og unge jenter til Syria fordi de er et viktig propagandamiddel. De selger dem drømmer, men i virkeligheten er kvinner bare objekter for IS [...] en IS-kvinnens liv er redusert til slaveri.»⁴³

Å selge noen drømmer når den egentlige hensikten er å ta kontroll over dem, er manipulasjon. Det gir ikke mening å snakke om syriafarerens indre motivasjon uten å se den i sammenheng med denne manipulasjonen. Drømmene og deres opprinnelige motivasjon kan ha vært det alle drømmer om, behovet for mening, tilknytning og en god selvfølelse. Men underveis i rekrutteringsprosessen skjer det en traumatisk endring i denne nye, men falske relasjonen, der den indre motivasjonen endres til å handle om skyld og skam. De har bitt på kroken (drømmen), men senere er det den som holder i snøret, som haler og drar dem ned til Syria. Drømmen ble lagt ut som åte.

MANIPULASJONSTEKNIKKER

Rekruttereren bruker teknikker for å manipulere og få viljen sin. De mest utbredte er:

40 Robert Cialdini (2016).

41 Mia Bloom, *The Washington Post*, 9. oktober 2014.

42 Mah-Rukh Ali, *Trusselen fra IS* (2015).

43 Ibid.

37 Manipulasjon (2015).

38 Diana Fosha (2018).

39 VG, 17. desember 2015.

Grooming (en predatorisk atferd)

I begynnelsen er «kjærlighet» (også kalt for grooming eller lovebombing) den viktigste mekanismen. Rekruttereren later som om han/hun liker sine «radikaliseringsobjekter», som om de har samme interesser, og bygger raskt opp tillitt. Rekruttereren gir ros, positive forsterkninger, sender gaver, SMS og er sammen, uten å fortelle for mye om hvem han/hun er, eller hvilken organisasjon han/hun representerer. Det gir en intens følelse av å bli sett. Ofte er den følelsen så sterk at de ikke kan huske noen gang å ha følt slik kjærlighet. Senere, når den blir trukket tilbake, begynner rekrutten å jobbe hardt for å få den gode følelsen igjen. Han/hun har blitt avhengig.

Grooming i sosiale medier

Denne groomingen kan forsterkes i sosiale medier. Ekstreme grupper kan øke sin tilgjengelighet til rekruttens sinnstilstand. Slik kan de ha kontroll selv om rekrutten er hjemme hos familien sin. I rekruttering til ekstremisme er det dokumentert at internett og sosiale plattformer blir brukt for å muliggjøre radikaliseringsprosessen.⁴⁴ I filmen «Jihad – hellige krigere» viser den norske regissøren Deeyah Kahn at de unge ikke blir radikalisert fordi de hatet samfunnet, men at de blir radikalisert fordi noen elsket dem.⁴⁵

Behovet for en god selvfølelse

Skyldfølelse blir brukt i manipulasjon fordi vi har et behov for å ha en god selvfølelse. Denne selvfølelsen blir utfordret. Tenk om noen spør deg: «Hvis du kunne hjelpe barna som lider i Syria, ville du gjort det da?» Hvis du svarer ja på dette spørsmålet, har de som spør deg, påvirket deg til å ta et lite skritt i deres retning. De har satt sin «fot i døra». Med en gang vi forplikter oss til et valg eller tar stilling til noe, så er det som å etablere en bit av vår identitet. Det skaper et ønske om å være konsekvente med det vi har sagt, og den gode personen vi vil være. Måten vi ser på oss selv – vår identitet og vår selvfølelse – er nøkkelen til å forstå hvordan en beslutning kan manipuleres. Dette prinsippet heter indre konsistens.

Hvordan virker gruppepress stressende og traumatisk?

Når rekrutten har kommet lenger inn i prosessen, endrer manipuleringsmekanismene seg. Da er det frykt og gruppepress som gjelder. Først handler det om å rolig komme inn under huden på rekrutten, for at alarmklokken ikke skal gå. Det er et bevisst og intenst identitetsovergrep, der rekrutten må endre alt fra sine matvaner til kleskoder og hverdagsrutiner. Det radikale bruddet med hverdagens rutiner og tillit til foreldre og samfunn produserer en usikkerhetsfaktor som igjen gir en økt sårbarhet for andres veiledning. Når mennesker blir redde, kan de noen ganger bli handlingslammet, men en dyktig rekrutterer peker mot handlingsalternativet og viser til at det haster. Du vil miste veien til ferle eller din mulighet til å redde verden hvis du ikke handler nå. Det kan være en sterk motivator når rekruttens mentale tilstand er overbelastet med frykt og forvirring.

44 Hills (2015).

45 NRK Brennpunkt (2015).

IDENTITETSOVERGREP

Når en person etter en manipulasjon eller groomingprosess har fått en ny tilknytningsfigur (en falsk familie), er blitt isolert fra sitt ekte støtteapparat og familie, for så senere å bli truet med avvisning av denne nye relasjonen, så vil det skape stor redsel og true ens egen forståelse av seg selv. Bare det å være på innsiden i en terroristorganisasjon kan være skremmende nok, men avvisning er faktisk en form for privat terror. Vi kan forestille oss de ville være i sjokktilstand av typen «Dette er ikke mulig!» eller «Det kan ikke være sant at dette hender meg!». Når skremmende situasjoner oppstår (avvisning er skremmende fordi det betyr «å dø» følelsesmessig⁴⁶) og ingen andre personer er til stede for å trøste, regulere følelser eller beskytte dem mot fare, så kan hjernen ta et lynraskt valg om å komme vekk fra den skremmende følelsen ved å fjerne seg mentalt. Vi kaller det å dissosiere. Når vi ikke kan rømme fra situasjonen på en trygg måte, er ironisk nok det å paralysere seg selv like adaptivt som å sloss eller flykte. Det kalles også for en «frys»-reaksjon og er en mekanisme for overlevelse.⁴⁷ Mange kjenner til sin egen automatiske kamp eller flukt-reaksjon, men ikke alle er kjent med frys-reaksjonen vår. Når frys-reaksjonen slår inn og den skremmende situasjonen gjentar seg, så kan identitetsforvirring bli værende over lang tid, til faren en over. Når en slik truende situasjon er iscenesatt og målbevisst (slik det fremgår av rekrutteringsmanualen), da kan vi kalle identitetsforvirring for et identitetsovergrep.

Seierstad skriver:

«Det finnes ikke én forklaring, men flere faktorer, som søken etter identitet, mening, status, tilhørighet, innflytelse, spenning, opprørstrang og romantikk. I jentenes tilfeller har jeg også funnet elementer av en dyp religiøs vekkelse.»

Endringen av personlige vaner og identitet som vi kan observere hos søstrene, kan være en form for dissosiativ lidelse, og ikke et ungdomsopprør eller noe romantisk. Dissosiativ lidelse betyr at vi ikke er oss selv, og ikke er i kontakt med kroppens naturlige følelser. En dissosiasjon er kjernen i det vi kaller for traumer.⁴⁸ Diagnosesystemet i DSM 5 gjorde det klart under paragraf 300.15 punkt 2 (2013):

«Identity disturbance due to prolonged and intense coercive persuasion: Individuals who have been subjected to intense coercive persuasion (e.g. brainwashing, thought reform, indoctrination while captive, torture, long-term political imprisonment, recruitment by sects/cults or by terror organizations) may present with prolonged changes in, or conscious questions of, their identity.»

Identitetsforvirringen de opplever, er ikke et bevisst forsøk på å ape etter noen de ser opp til, men et forsøk på å beskytte seg mot en overveldende kraft.

46 Diana Fosha (2018).

47 Bessel van der Kolk (2014).

48 Modum Bad, *Tilbake til NÅTID* (2018).

HVORDAN LÆRE Å SI NEI

Vi må lære ungdom å tenke kritisk og stille spørsmål ved autoriteter. Vi må lære dem å si nei til ulike typer situasjonspress og å gjenkjenne slike situasjoner slik at de kan sette ord på ubehaget eller komme seg ut av situasjonen. Dette må læres på en praktisk måte, og det må øves på. Det er nok særlig denne tørrtreningen på livet som mangler i dagens skole.

Å være en søkende ungdom er ikke noe negativt og handler om våre menneskelige og grunnleggende behov, som er a) motivet for tilknytning, b) motivet for å ta gode valg, og c) motivet for å ha en god selvfølelse. Gode ungdommer kan bli radikale ungdommer når deres grunnleggende behov blir misbrukt.

a) Motivet for sosial aksept og tilknytning⁴⁹

Å velge riktig er ikke lett. En av grunnene er at rett valg har to betydninger: den ene er korrekthet som i et godt valg. Den andre måten å velge rett handler om å være sosialt korrekt eller sosialt akseptert. Trygghet kommer bare i relasjon til et annet menneske som ser og tar imot oss. Prinsippene som aktiverer tillitt hos oss, er:

Gjensidighet: En gave trigger forpliktelsen til å gi tilbake. Også psykologiske gaver som oppmerksomhet, smil og hjelp aktiverer den automatiske lyst til å gi tilbake. I rekrutteringsmanualen er det beskrevet hvordan den kan brukes som en hersketeknikk. De bruker minst tre uker på å gods snakke, gi komplimenter og skape tillitt før de snakker om radikale ideer. Også kalt «grooming» eller «lovebombing».

Hvordan si nei? Hvis vi opplever at noen gir oss noe for å få noe tilbake, så er det ikke en gave, men en manipulering. Ta imot kompliment uten å gi noe «mer» tilbake. Ta et mentalt steg tilbake, pust godt inn og spør deg selv: Er denne oppmerksomheten naturlig i situasjonen?

Like: Vi liker å si ja til dem vi kjenner og liker. Venner, vakre mennesker, kjendiser, rollemodeller og sleipe selgere/rekrutterere kan misbruke mekanismen. De gir oss komplimenter og spør om råd som smigrer oss.

Hvordan si nei? Sjekk om du liker noen veldig godt og veldig fort, da bør det ringe en bjelle. Det som virker for godt til å være sant, er ofte det.

b) Motivet for å velge riktig⁵⁰

Vi har alle et grunnleggende menneskelig behov for å ta gode valg og skape mening med tilværelsen. Dette motivet er grunnnet i vårt mål om å mestre våre omgivelser og vårt behov for kompetanse. Problemet vi står overfor når vi skal velge en idé eller en retning i livet, er evnen til å kunne gjenkjenne om det er et godt valg eller ikke. Om vi snakker med en falsk profet eller en ekte ekspert. Det er spesielt to prinsipper som fungerer som beslutningstriggere når vi skal ta vanskelige valg:

Sosiale bevis: Når vi er usikre på hva vi skal tenke, føle og gjøre, så ser vi på hva andre som ligner oss, føler, tenker og gjør, for å bestemme hva vi selv skal gjøre. Jo større usikkerhet og frykt i situasjonen, desto mer øker den automatiske mekanismen. Ungdomstiden er en usikker tid, men spørsmål om hva man skal gjøre med krigen i Syria, kan forsterke usikkerheten og frykten. Det vil skape større gruppetenkning og mindre

kritisk tenkning. Ekstremt stressende situasjoner vil skape handlingslammelse som øker sårbarhet for veiledning til handling.

Hvordan si nei? Gitt at jeg vet at jeg følger venner automatisk, stopp opp for å sjekke om de har fått riktig eller god nok informasjon. Ikke bare ved handling, men sjekk også når de ikke er bekymret for noe du synes virker farlig.

Autoritet: Det er vanskelig å si nei til en ekspert, en autoritet, en som har større makt enn oss. Mekanismene virker også på uformelle autoriteter som en rollemodell. Vi tror ofte på det de sier, bare fordi de har en høyere rang, men det er en stor risiko ved å følge eksperter blindt. Fordi det er lett å jukse med status. Svindlere kan lett ta på seg en legefrakk, en politiuniform eller en prestekappe uten at vi har sjekket om de er «ekte» eksperter. Oppblåst selvtilitt fungerer på samme måte som en uniform. Hvis vi tror de er eksperter og har «sannheten», så vil de få ekstremt stor makt over våre handlinger og gjøre oss lydige.

Hvordan si nei? En ekte autoritet vil aldri gi deg en bastant sannhet, men si «slik tenker jeg» og veilede deg til å utforske og tenke kritisk på egen hånd. En viktig måte å si nei på er å være årvåken på den enorme kraften til «ekspertmakt» og at vi ikke trenger å være dumme for å bli lurt av den. Vi kan pugge to spørsmål slik at de blir en del av vårt automatiske system: Er dette en ekte ekspert? Hva har han/hun selv å tjene på å be meg om eller si dette?

c) Motivet for å se oss selv i et godt lys⁵¹

Personlige forpliktelser er knyttet til vår identitetsopplevelse. Og vi foretrekker å være konsekvente med og har en sterk indre drivkraft til å se oss selv som mennesker som lever opp til våre egne løfter og forpliktelser. Prinsippene som er spesielt gode til å aktivere handling, er:

Indre konsistens: Vi liker å være konsekvente med egne verdier og ord. Svindlere vil få deg til å si ja til noe lite og uskyldig først før de ber deg om større tjenester i tråd med den første. Trikket blir kalt for «foten i døra»-teknikken. Eksempel: Samle inn penger til barn i Syria (foten i døra) slik at vi forplikter oss til å hjelpe, før de ber om noe større som er konsistent med den gode selvfølelsen av å være en som hjelper (å reise til Syria). Å påpeke at det vi gjør, ikke er «bra nok», skaper et indre ubehag i vår selvfølelse som igjen motiverer handlingen om å få tilbake den gode selvfølelsen.

Hvordan si nei? En måte å si nei på er å legge merke til hva som skjer i kroppen, og finne ut om vi er fanget inn i en indre konsistens (kognitiv dissonans). Føler du deg fanget til å si ja til noe du egentlig ikke vil? Når det skjer, så kan vi kjenne hvordan magen snurper seg sammen, og vi føler oss lurt. Snu deg vekk, kutt blikkontakt eller kom deg ut av situasjonen. Det går også an å sette ord på ubehaget en føler, og ta tilbake kontroll på denne måten.

Knapphet: Vi vil ha det som er vanskelig tilgjengelig. Jo mer eksklusivt, sjeldent eller hemmelig det er, desto mer vil vi ha det. Mekanismen spiller en stor rolle i handling, vi vil ikke miste muligheter eller friheten til å kunne velge. Derfor er en appell til at det haster ofte noe som aktiverer en handling. Når vi er redde og føler oss handlingslammet, vil prinsippet virke enda sterkere. «Du vil miste din plass i paradiset, eller din plass som en helt i revolusjonen, hvis du ikke handler nå.»

49 Kenrick et al. (2011).

50 Ibid.

51 Ibid.

Hvordan si nei? Vi må utfordre oss selv på hva vi egentlig ønsker fra en situasjon og fra livet. Når vi vil noe sterkt, tenk deg nøye om og se etter knapphetsprinsippet. Er det et fortrinn for den andre at du ønsker dette så sterkt? Hva har du selv å tjene på dette? Er det en sjelden og eksklusiv mulighet å få martyrstatus etter at vi er døde, eller finnes det ekte muligheter for å gjøre en forskjell i samfunnet mens vi lever?

Disse kreative teknikkene er umulig å bruke når vi er mentalt overbelastet, lammet av frykt eller forvirring. Derfor er det helt essensielt å tørtrene på møte med ulike typer situasjonspress i form av «svindlere» og andre «sleipe selgere» før vi legger ut på livets reise.

HVA KAN FORELDRE OG VENNER GJØRE?

Det første vi kan gjøre, er å starte med en ikke-dømmende holdning. Det kan være svært vanskelig fordi den radikaliserte ofte opplever å ha fått tilgang til en «hemmelighet» som familie og venner ikke har, og kan oppleves arrogant. De føler seg utvalgte og har ofte fått beskjed om å ikke dele denne hemmeligheten med oss. Å møte slike personer med en ikke-dømmende holdning kan være en stor utfordring. Derfor kan det være lurt å samle en gruppe mennesker som er glade i ditt barn, gjerne med en psykolog eller annen fagperson som forstår ekstremisme og manipulasjon. Sammen kan dere planlegge en kommunikasjonsstrategi og handlingsplan. Forenklet kan vi si at det går ut på å elske barnet og minne dem på hvem de var. Der hvor rekruttereren bruker hundrevis av timer på «lovebombing», må vi bruke minst to hundre timer på å vise at vi elsker dem, og at det er en plass til dem, og at vi vil ha dem her hos oss.

Der rekruttereren bruker isolasjon for å begrense valgene deres, kan vi skape situasjoner som åpner opp valgmulighetene. Vi kan gi dem kunnskap og stille gode spørsmål. Der rekruttereren bruker skyldfølelse, kan vi fortelle dem at vi aksepterer dem akkurat slik de er, og hjelpe dem å se at de er gode nok, gi dem mestringsfølelse og en plass i vårt samfunn. Vise hvordan de kan hjelpe dem som lider, uten å ofre sitt liv, sin familie og sine venner.

Det er vanskelig nok for oss å slå opp med en kjæreste eller slutte i jobben. Å forlate en ekstrem gruppe er ekstremt mye vanskeligere. Ikke minst på grunn av skammen over at det å bli sett og elsket fikk dem til å gjøre ting de ellers aldri ville gjort. Men det er alltid håp om å få dem tilbake.

Foreldre blir bekymret med god grunn når de ikke helt kjenner igjen sine barn og opplever at de gjør ukarakteristiske ting, og hvis dette er din bekymring, så skriv ned en liste over den atferden som bryter med en tidligere identitet. Det kan være å lyve, forsvinne og isolere seg i lengre perioder, endre matvaner, miste interesse for skolen og fremtidsplaner, slutte å lese avisen og slutte å ringe gamle venner. Det kan også være at de vil «frelse» sine foreldre.

- Vi starter med å bygge tillitt og forsterke tilknytningene som finnes i personens naturlige nettverk.
- Steg to blir å samle informasjon, som alt den radikaliserte likte å gjøre og være før.

- Steg tre handler om å plante tvil i den sort-hvite tankegangen og inkludere dem i nye aktiviteter.

Metoder vi kan bruke, er motiverende intervju (se kapittel 14) eller kognitive teknikker for virkelighetsjekking sammen med mye omsorg, forståelse og lytting. Vi må være forberedt på å ta vanskelige politiske diskusjoner uten å gå i forsvar, men hele tiden hjelpe dem å finne frem til alle nyansene av grått slik at det ekstreme virkelighetsbildet slår sprekker. Da kan de begynne å tenke selv igjen.

Videre er undervisning om tilstanden, såkalt psykoedukasjon, viktig for radikaliserte, slik at de selv forstår hvordan gruppen klarte å endre deres virkelighetsoppfatning. Hvordan de klarte å forme personligheten deres slik at den ble nyttig for gruppens mål, hvordan de klarte å devaluere og de-humanisere alle andre kilder til informasjon og gjøre dem avhengige av gruppen, hvordan deres egen indre stemme ble undertrykt, og hvordan de klarte å etablere destruktive grenser mellom dem og verden utenfor. Det er viktig å huske at det er fullt mulig å snu en radikaliseringsprosess. Det er en vei inn, men det er også en vei ut, og vi er ikke hjelpeløse.

LITTERATURLISTE:

Abu 'Amr al-Qa'idi; Abu Mujahid & Abu Klialid (Overs.). 2010. A course in the art of recruiting. Hentet fra https://archive.org/stream/ACourseInTheArtOfRecruiting-RevisedJuly2010/A_Course_in_the_Art_of_Recruiting_-_Revised_July2010_djvu.txt

American Psychiatric Association. 2013. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5* (5th ed.). American Psychiatric Association. Washington (D.C.)

Borum, R. 2011. Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security* 4, no. 4 (2011), s. 7–36

Kenrick, D.T., Neuberg, S.L. & Cialdini, R.B. 2015. *Social psychology: Goals in interaction* (6th Ed). Pearson Education. Boston

Cialdini, R. 2011. *Påvirkning: Teori og praksis*. Abstrakt forlag

Dutton, D.G. & Painter, S. 1993. Emotional attachments in abusive relationships: A test of traumatic bonding theory. *Violence and Victims* 8(2), s. 105–120

Dixon, H.B., Jr. 2013. Human Trafficking and the Internet (and Other Technologies, Too) [notes], s. 36

Fosha, D. «Emotion Revolution». Doktoravhandling, Bergen, 19. april 2018

Hills, C. 2015. Here's what ISIS recruiters and sexual predators have in common. *PRF's The World*

Langone, M.D. Responding to Jihadism: A Cultic Studies Perspective. Editor, *Cultic Studies Review* 5(2) 2006, s. 268–306

Mah-Rukh Ali. ISIS and Propaganda: How ISIS Exploits Women. Reuters Institute Fellowship Paper

Mah-Ruk Ali. 2015. *Trusselen fra IS*

Moestue, C. 2015. Manipulert. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*

Moestue, C. 2016. You don't have to be a fool to be fooled. An Interview with Robert Cialdini. Oppdatert. *Icsa Today*, Vol. 7 No. 3

Moestue, C. 2016. Hva er radikaliserings? NPF videoarkiv

Nordhelle, G. 2009. *Manipulasjon: forståelse og håndtering*. Gyldendal akademisk

NRK Brennpunkt. 2015. Jihad – hellige krigere. Deeyha Kahn

Gerwehr, S. & Daly, S. 2010. Al-Qaida: Terrorist Selection and Recruitment. Kapittel fem. RAND

Warius, A. & Fishman, B. Februar 2009. A jihadist's course in the Art of recruitment. Combatting Terrorism Center ved West Point. Hentet fra <https://www.ctc.usma.edu/posts/a-jihadist-s-course-in-the-art-of-recruitment>